

Samhälle, kultur och
identitet

**Examensarbete i fördjupningsämnet
(Samhällsorientering och lärande)
15 högskolepoäng, avancerad nivå**

”Målet är att alla lärare på skolan ska vara
språklärare”

“The goal is for all teachers at the school to be language teachers”

Malin Andersson
Matilda Osberg

Examen och poäng (Grundlärarexamen, 240 hp)
Datum för slutseminarium (2024-03-22)

Examinator: Lars Pålsson Syll
Handledare: Nils Andersson

Förord

Till att börja med vill vi tacka de lärare som ställt upp på våra intervjuer. Era erfarenheter och insikter är de som varit till grund för den här studien. Vi vill även tacka vår handledare Nils Andersson som bistått med feedback och intressanta tankar som möjliggjort för en ständig utvärdering och bearbetning av arbetet. Slutligen vill vi tacka varandra för ett fint samarbete, vilket grundat sig på ömsesidig respekt och kantats av många skratt.

Vi som skrivit det här arbetet är Malin Andersson och Matilda Osberg. Vi har tillsammans skrivit inledning, syfte och frågeställningar. I det teoretiska avsnittet har Malin skrivit om konstruktivism, schemateori och metakognitiva teorier. I empirigenomgången skrev hon om vikten av läsförståelse för inläringen inom SO-ämnena samt om utmaningar och hinder. Innehållsförteckning och den tidigare forskningen är även dessa skrivna av Malin. Matilda har skrivit om metod, sammandrag samt analys och diskussion. Hon har även skrivit om den sociokulturella teorin, appropriering och den proximala utvecklingszonen i det teoretiska avsnittet. I empirigenomgången har Matilda skrivit om framgångsfaktorerna. Samtliga avsnitt har bearbetats av oss båda.

Sammandrag

Studien är genomförd med målet att identifiera vilka utmaningar lärare i de samhällsorienterade ämnena stöter på vid arbete med läsförståelse. Vi strävar efter att belysa de faktorer som påverkar elevers förmåga att förstå och tillämpa läsning inom ämnet. Genom att förstå lärarnas perspektiv på elevers läsförståelse hoppas vi kunna hitta strategier och lösningar, vilka förhoppningsvis kan bidra till att förbättra elevers läsförståelse. När detta görs stärks också grunden för deras fortsatta utbildning och deltagande i samhället. Studien är gjord med en kvalitativ metod som grund, där empirin samlats in med hjälp av semistrukturerade intervjuer. Intervjuerna är gjorda med fem grundskolelärare på mellanstadiet, alla med olika lång arbetslivserfarenhet.

Tillsammans har vi kunnat landa i flertalet framgångsfaktorer, men också en handfull med utmaningar, vilka vi diskuterat och resonerat kring. En intressant synvinkel är den kring digitala läromedel, som skapade två tydliga läger. Det ansågs alltså både vara vägen till framgångsrik läsförståelse av två lärare, medan de resterande tre såg det som ett hinder för elevernas utveckling av läsförståelse i sin undervisning. Gemensamt för samtliga av de intervjuade lärarna var att de lyfte vikten av ett fungerande ämnesöverskridande arbete med svensklärarna på skolan. De var rörande överens om att det var en av de främsta framgångsfaktorerna vid läsförståelse i samhällsorientering.

Nyckelord

Läsförståelse, lässtrategier, läsförståelsestrategier, läsaktiviteter, samhällsorientering, mellanstadiet

Innehållsförteckning

1. Inledning	5
2. Syfte.....	8
2.1 Frågeställning.....	8
3. Tidigare forskning	9
3.1 Ämnesspecifika texter.....	9
3.2 Lärares roll för elevers läsförståelse	10
3.3 Strategier och metoder.....	12
4. Teoretiskt ramverk	14
4.1 Konstruktivism	14
4.1.1 Schemateori.....	15
4.2 Sociokulturell teori.....	16
4.2.1 Appropriering.....	17
4.2.2 Den proximala utvecklingszonen	17
4.3 Metakognitiva teorier.....	18
4.3.1 Läsförståelsestrategier	18
5. Metod	20
5.1 Kvalitativ metod	20
5.2 Semistrukturerade intervjuer.....	20
5.3 Intervjuer	21
5.4 Etiska överväganden	22
5.6 Urval.....	22
5.7 Analysmetod	23
6. Empirigenomgång	24
6.1 Vikten av läsförståelse för inläringen inom SO-ämnena.....	24
6.2 Framgångsfaktorer.....	28
6.3 Utmaningar och hinder.....	32
7. Analys och diskussion	36
8. Referenser	39

1. Inledning

För att elever ska kunna delta fullt ut och dra nytta av undervisningen inom samhällsorienterande ämnen samt för att förbereda dem för sitt framtida medborgarskap och engagemang i samhället, är deras läsförståelse grundläggande. Dessutom är det en nödvändig färdighet för att kunna navigera i ett samhälle där skriftlig kompetens utgör en central del. Förmågan att argumentera, delta i olika beslutsprocesser och kritiskt granska olika texter kräver en stark läsförståelse (Skolverket 2016, s.8). I sin artikel *Läsaktiviteter och förutsättningar för läsförståelse i samhällskunskap i den svenska grundskolan* tar Åsa af Geijerstam, docent i didaktik, upp den ökande oron för elevers läsförmåga, särskilt inom de samhällsorienterande ämnena, där komplexa texter och ämnesspecifikt språk är avgörande. Hon belyser det vetenskapliga gapet som ligger i bristen på djupgående förståelse för hur dessa utmaningar manifesterar sig inom SO-undervisningen och hur lärarna arbetar för att hantera dem (af Geijerstam m.fl., 2023, s. 115–117).

Läsförståelse utgör en kritisk komponent i elevers akademiska framgång och livslånga lärande. Där PISA (Programme for International Student Assessment) är en internationell utvärderingsstudie som regelbundet genomförs av OECD (Organisation for Economic Co-operation and Development). Studien mäter 15-åriga elevers kompetenser inom läsförståelse, matematik och naturvetenskap (Skolverket 2023). I en global kontext, som tydligt illustreras genom PISA-mätningarna, ställs länder inför utmaningen att förstå och åtgärda elevers svagheter inom detta område. Sverige, trots dess erkända kvalitet inom utbildningssystemet, har inte undgått att möta vissa utmaningar när det gäller elevers läsförståelse (Skolverket 2023). Resultatet från PISA-mätningarna visade också på att elever med olika sociala bakgrunder har ökat. Elever med mindre gynnsam socioekonomisk bakgrund uppvisar en försämrad prestation i PISA 2022 jämfört med resultaten från 2018. Samtidigt visar elever med en mer gynnsam socioekonomisk bakgrund en bibehållen prestanda på samma nivå som tidigare. Denna observation indikerar en ökad klyfta i skolprestationer mellan olika socioekonomiska grupper under den nämnda perioden (Skolverket 2023).

Den nuvarande situationen antyder att det finns utrymme för fördjupad förståelse av elevers svagheter inom läsförståelse i det svenska utbildningssystemet. Denna studie har som mål att rikta strålkastarljuset på just detta område och undersöka hur lärare inom de samhällsorienterade ämnena, upplever och hanterar dessa utmaningar i sina klassrum. Till hjälp för att belysa detta har vi genom en kvalitativ metod intervjuat fem lärare, alla verksamma på mellanstadiet.

Läsförståelse är av avgörande betydelse inom de samhällsorienterade ämnena av flera skäl, då undervisningen ska följa läroplanen och därigenom förmedla kunskap och förståelse av komplexa samhällsfrågor, historiska händelser, och samhällsstrukturer (Skolverket 2022). Läsförståelse möjliggör att elever kan ta till sig, tolka och kritiskt reflektera över dessa informationer genom texter. I samhällsorienterade ämnen ställs elever inför olika typer av texter, såsom artiklar, historiska dokument, och statistik. För att kunna hantera och analysera denna information effektivt är god läsförståelse avgörande. Elever behöver kunna ta ut relevant information, identifiera huvudidéer och tolka komplexa texter (Skolverket 2016, s.8). Läsförståelse är en nyckelfaktor för att utveckla kritiskt tänkande. Elever behöver kunna bedöma och utvärdera olika perspektiv, argument och källor Detta är särskilt viktigt inom samhällsorienterade ämnen där kritisk reflektion över historiska händelser, politiska beslut och samhällsutmaningar är centrala. Samhällsorienterade ämnen kräver ofta att elever kan kommunicera sina tankar, åsikter och analyser genom skriftliga uttrycksformer (Skolverket 2022).

I en av sina artiklar diskuterar professor Jade Wexler, som är verksam inom specialpedagogik, de utmaningar som lärare inom de samhällsorienterade ämnena möter när det gäller elevers läsförståelse. Trots att forskare inom barns läsning har identifierat effektiva ingripanden för att stärka elevers textförståelse, står lärare inför flera hinder som begränsar deras möjlighet att implementera dessa metoder i mellanstadiet (Wexler m.fl., 2020, s. 203–204). I de flesta mellanstadieskolor är klasserna stora och med varierande elevbehov. Lärare upplever press att täcka mycket innehåll på kort tid och känner tveksamhet kring att ägna tid åt läs- och skrivrelaterade metoder. Anledningarna till detta kan vara att de saknar tid för förberedelser, för att integrera läsinlärning i ämnesundervisningen samt de utmaningar de möter med elever som visar låg motivation och engagemang.

Dessa hinder försvårar för lärare vid implementering av läsutveckling i undervisning, vilket minskar elevernas möjligheter till läsning och deltagande i aktiviteter som främjar förståelse, såsom textbaserade diskussioner. Slutligen kan detta leda till negativa konsekvenser för eleverna, då de kan få svårigheter att tillgodogöra sig innehållet (Wexler m.fl. 2020, s. 204).

Det vetenskapliga problemet som denna studie adresserar är elevers läsförståelse inom samhällsorienterande ämnen och de utmaningar samt framgångsfaktorer som SO-lärare upplever i undervisningen. Inom samhällsorienterande ämnen, där läsförståelsen är central, blir det en viktig faktor att förstå lärarnas perspektiv för att kunna utveckla effektiva strategier och resurser (af Geijerstam m.fl. 2023, s.116).

Denna studie har en betydande relevans ur ett professionsperspektiv då den ger möjlighet att förstå och förbättra lärarnas professionella praktik. Genom undersökning av lärares upplevelser och perspektiv kan studien bidra till att forma professionell utveckling och utveckla resurser som syftar till att stödja SO-lärare i deras strävan att förbättra elevers läsförståelse. Anna Lindholm, en universitetslektor, belyser denna problematik i sin avhandling *Flerspråkiga elevers läsförståelse på svenska* (Lindholm, 2019, s. 3). Vår förhoppning är att resultaten från denna studie ska kunna fungera som en resurs för att stärka och informera SO-lärarnas professionella insatser för att möta elevers behov, och därigenom främja en effektiv undervisningspraxis inom samhällsorienterande ämnen.

Efter den empiriska insamlingen av lärares erfarenheter och perspektiv, kommer vi i studien att diskutera konkreta åtgärder och rekommendationer för att förbättra elevers läsförståelse inom samhällsorienterande ämnen. Dessa åtgärder kan inkludera ämnesspecifika undervisningsmetoder, implementering av språkutvecklande arbetssätt, eller anpassningar av läroplanen för att möta elevernas behov och främja en mer effektiv lärandeprocess inom undervisningen.

2. Syfte

Syftet med detta examensarbete är att utforska och analysera SO-lärares upplevelser och observationer av elevers läsförståelse inom samhällsorienterande ämnen. I en värld som blir allt mer komplex och globaliserad är förmågan att förstå och tolka texter av avgörande betydelse för elevers framtida framgång som aktiva samhällsmedborgare. Med ökad läsförståelse kommer eleverna att kunna engagera sig mer djupt i samhällsfrågor, göra välgrundade beslut och bidra till samhället på ett meningsfullt sätt. Genom att tydliggöra de specifika hinder och svårigheter som elever stöter på när det gäller läsförståelse inom SO-ämnena, hoppas vi, utifrån ett lärarperspektiv, kunna identifiera och förstå de metoder och strategier som visat sig vara effektiva för att förbättra denna. Vi vill undersöka hur dessa lärare uppfattar sin roll i att främja elevers läsförståelse och vilka anpassningar de gör för att möta utmaningarna inom samhällsorienterande ämnena.

2.1 Frågeställning

1. Hur upplever SO-lärare hinder och utmaningar när det gäller elevers läsförståelse inom samhällsorienterande ämnen?
2. Hur ser SO-lärare på hur man kan göra för att främja elevers läsförmåga i SO-ämnena?

3. Tidigare forskning

I den här delen av arbetet lyfter vi fram tidigare gjord forskning, vilken vi anser vara relevant för vår studie. Artiklarna är alla utvalda med vår frågeställning som grund och speglar det aktuella forskningsläget i ämnet. De behandlar läsförståelse hos elever från lärarnas perspektiv samt ur deras observationer. Vilket följs av de strategier och metoder som ansetts vara framgångsrika i läsförståelse historiskt sätt.

2012 nådde Sverige sitt sämsta resultat i Pisa-mätningen sedan dess början. Resultaten i läsförståelse var fortsatt lika låga efter mätningen 2022 (Skolverket 2022). Vad detta resultat beror på kan enligt Dressler, Muench & Wieczorek (2023), professorer för samhällsteori och jämförande makrosociologi, delvis ha med elevers socioekonomiska bakgrund att göra. I sin avhandling lyfter de vad det fria skolvalet har inneburit för elevers skolresultat. Där elever till föräldrar med bättre socioekonomiska förutsättningar i större utsträckning använder sig av det fria skolvalet. Insikten om detta tros ha medfört att friskolor öppnas i områden där dessa barn till föräldrar förväntas bo (Dressler, Muench & Wieczorek 2023, s 419).

3.1 Ämnesspecifika texter

Att läsa och förstå komplexa texter i de samhällsorienterande ämnena är en väsentlig komponent för att förvärva ny kunskap, särskilt på mellanstadiet. En komplicerande faktor för många elever är att textens krav ökar i komplexitet, vilket gör det svårt för många elever att uppnå de höga förväntningar och krav som ställs på dem (Wexler m.fl. 2020, s. 204). Att bli en skicklig läsare i mellanstadiet är dock inte lätt. Läsundervisning i skolan kan ske med utgångspunkt i såväl läromedel som autentiska texter (Alatalo 2023, s.58). Elever utmanas av mångfalden av texter de möter och av förändrade förväntningar när de går över från lågstadiet till mellanstadiet (Ramsay & Sperling 2015, s. 81–82).

Lärare är väl medvetna om elevers problematik med läsförståelse, dock finns det många faktorer. Av vilka en del nämndes i inledningen, som utgör hinder för lärare för att implementera metoder som anses framgångsrika för att förbättra elevers läsförståelse. Detta kan i sin tur begränsa elevernas möjligheter att delta i aktiviteter som främjar läsning och förståelse (Wexler m.fl. 2020, s. 203–204).

För SO-lärare på mellanstadiet är det en betydande uppgift att hjälpa elever att läsa och förstå komplexa texter. Denna uppgift innebär särskilda utmaningar, särskilt med tanke på att klassrummen ofta inkluderar elever med olika former av lässvårigheter och funktionsnedsättningar, vilket innebär olika behov av läs- och skrivfärdigheter. För vissa elever kan utmaningen vara att avkoda texten korrekt, medan många andra kämpar med ett komplext ordförråd och begrepp på en högre nivå (Wexler m.fl. 2020, s. 203). Att fokusera på att förklara och förstå begrepp inom ett ämne kan hjälpa eleverna att lära sig de specifika orden som används där. Dessutom kan att lära sig om ämnets övergripande innehåll hjälpa dem att förstå vad de läser innan de ens börjar läsa. Båda dessa delar, att förstå orden och ha en grundläggande kunskap om ämnet, är enligt forskningen viktiga för att förstå det man läser (Geijerstam 2023, s. 138).

Det är av största vikt att elever har det ordförråd som krävs för att kunna ta till sig adekvata texter. När elever arbetar med ämnestexter behöver de ha ett visst ordförråd för att kunna tillgodogöra sig det ämnesinnehåll som texterna har. Dagnaw (2022) beskriver det som en tröskel eleverna behöver komma över. När de väl kommit över den har de ett ordförråd som är så pass utvecklat och rikt att de kan ta till sig ett adekvat ämnesinnehåll. Innan det sker kan de inte förstå texterna på rätt sätt. Många empiriska studier visar att det är en kritisk undervisningsperiod för elever i mellanstadiet då deras utvecklingsmässiga, sociala och akademiska behov skiljer sig åt i jämförelse med lägre respektive högre ålder. Där ett tydligt fokus bör ligga på läsförståelse hos elever, specifikt i samhällsorienterande ämnen, genom att uppmärksamma strategier som förbättrar dessa (Ramsay & Sperling 2015, s. 81).

3.2 Lärarens roll för elevers läsförståelse

Elevers förmåga att förstå texter inom de samhällsorienterande ämnena kan kopplas till lärarens kunskap om olika lässtrategier och metoder. När en lärare har fördjupad kunskap om olika sätt att läsa och arbeta med texter inom sitt ämnesområde, så har eleverna också bättre möjligheter att förstå och ta till sig det de läser. Detta kan vara tydligt när man ser på om lärarna har deltagit i någon form av fortbildning eller utbildning om lässtrategier och läsmetoder (Geijerstam 2023, s. 142).

Här kan vi se att det finns ett starkt argument för att fortsätta att utforska och utveckla undervisningsmetoder. Det pekar också på vikten av att inkludera ämnesspecifikt läsande som en central del av lärarutbildningen, oavsett vilken åldersgrupp lärarna undervisar eller ska komma att undervisa i. Detta innebär att det är viktigt att erbjuda fortbildningsinsatser som fokuserar på lässtrategier och metoder som är specifika för de olika ämnesområdena.

I en forskning utförd av Dennis S. Davis, doktor i filosofi samt professor i litteraturdidaktik, och andra forskare, framgår det att undervisning i textförståelse vid läsning av ämnesinnehåll bör vara explicit och inkludera olika undervisningsmetoder såsom modellering, tänka högt, frågeställning och stöttning. Lärare kan, med hjälp av specialiserad kunskap, göra de komplexa processerna för läsförståelse tydliga för eleverna och hjälpa dem att utveckla ökad självständighet som läsare (Davis m.fl. 2022, s. 2258). När en aktiv och engagerande undervisning erbjuds, där lärare delar med sig av sina egna strategier och modellerar för eleverna, kan de stödja eleverna i att utveckla både läsförståelsestrategier och metakognition. En viktig strategi som lärare kan använda sig av är att synliggöra elevernas användning av läsförståelsestrategier. Detta innebär att läraren aktivt riktar blicken mot elevernas lässtrategier och uppmärksammar vilka strategier de använder sig av, har använt eller kan tänkas använda. När eleverna utmanas att kritiskt reflektera över nyttan med sina strategier, stödjer lärarna dem i att utveckla en medvetenhet om sina egna läsprocesser (Varga 2015, s.51), docent i litteraturvetenskap.

I en studie utforskades elevers läsförståelse i årskurs 5 och 8 med stöd av metakognitiv teori, resultaten visade att elever med stark läsförståelse var medvetna om sina läsprocesser och hade tydliga mål för sin läsning. De anpassade sina lässtrategier efter textens syfte och genre. Å andra sidan visade svaga läsare brist på medvetenhet om olika strategier och osäkerhet kring läsmål. Deras läsning fokuserade främst på den tekniska sidan, utan att reflektera över textens innebörd. En slutsats från den studien var att lärare spelar en avgörande roll i att utveckla elevers medvetenhet om sina läsprocesser genom att vägleda dem till ett mer metakognitivt tänkande (Skolverket 2016 s. 48–49). Detta område är av stor betydelse för att kunna erbjuda lärare effektiva verktyg för att utmana elevernas tänkande och främja deras metakognitiva perspektiv på läsförståelseprocessen (Varga 2015, s. 47).

3.3 Strategier och metoder

En metod för att lära elever att utveckla sin läsförståelse är Simple view of reading (SVR), ett teoretiskt ramverk, där avkodning och språklig förståelse anses utgöra grunden för läsförståelse. Avkodning är den tekniska förmåga som innebär att översätta skrivna bokstäver till ljud och ord. Det handlar även om att förstå fonologiska regler och känna igen ord genom att avkoda eller "knäcka" ljud-symbolkoden. Den språkliga förståelsen avser den förmåga en person har att förstå och tolka betydelsen av det de läser. Det inkluderar ordförråd, grammatisk förståelse och en bredare kontextuell förståelse av texten (Apel 2021, s. 434), filosofie doktor vid South Carolina Universitet.

Läsförståelse är en komplex process som involverar en rad kognitiva och metakognitiva färdigheter. Det går långt bortom att bara identifiera ord och meningar. Den kräver en mer omfattande förståelse av textens mening, tolkning av innebörden, kopplingar till tidigare kunskap och användning av olika strategier för att klargöra och kunna absorbera information. En framgångsfaktor vid arbetandet med läsförståelse hos elever med intellektuell funktionsnedsättning har varit att dela upp läsningen i två processer. Där det först går ut på att först lära sig att läsa ut korrekta ord snabbt och tyst. Vilket sedan övergår i att lära sig att använda sina språkliga kunskaper för att härleda mening från text (Joseph, L m.fl. 2023, s.315).

I tidigare forskning av Wexler m.fl. (2020, s. 204) har visat att läsning med hjälp av kamrater har positiva effekter för elever, särskilt när det inkluderar systematisk återkoppling och modellering från både lärare och kamrater. Detta tillvägagångssätt involverar eleverna som läser och ger feedback till varandra för att skapa mening från texten. En metod som rekommenderas för att förbättra läsförmågan hos elever är strukturerade textbaserade diskussioner, där läsundervisningen med hjälp av kamrater kan bli särskild effektiv. Textbaserade diskussioner kan förbättra elevernas förmåga att förstå text genom att ge dem möjlighet att öva på att förklara eller försvara sin tolkning av texten med hjälp av konkreta exempel eller citat från texten. Studien ger vägledning för att implementera en specifik form i undervisningen av läsning med kamratstöd, nämligen kamratläsning integrerad i en rutin för textbaserad diskussion som kallas kritisk läsning av text (CRT). Kritisk läsning av text är en komponent av ett sätt att undervisa för att främja elevers läsförståelse. Metoden har visat på goda resultat i flera studier, när det kommer till att förbättra elevers läsförståelse och ämneskunskaper genom textbaserade samtal.

Wexler m.fl. (2020, s. 204) lyfter fram att kritisk läsning av text, när den kombineras med kamrat-läsning, ger elever möjligheter att förbättra ämneskunskaper och läsförståelse. Elever som undervisades med denna metod presterade bättre än elever som fick typisk innehållsorienterad undervisning vid bedömningar av ämneskunskap. Elevernas ämneskunskaper och läsförståelse påverkades positivt.

Kritisk läsning av text innebär kortfattat att välja en lämplig text, baserad på ämnesområde och lärandemål, dela upp den i avsnitt och infoga en kritisk läsningsfråga efter varje avsnitt. Frågorna bör anpassas till lärandemålen, inkludera olika frågetyper och uppmuntra eleverna att använda textbevis för att stödja sina tolkningar. Efter läsningen besvarar eleverna en avslutande fråga som vägleder deras övergripande förståelse av viktiga begrepp i texten. Syftet med den avslutande frågan är att stimulera elevernas förmåga till djupare reflektion och analys. För att underlätta förståelsen av komplexa texter väljer läraren cirka tre nyckelord att förklara tydligt innan läsningen. Eleverna paras ihop, och det är fördelaktigt att en elev har en något högre läsnivå än den andra för att fungera som modell (Wexler m.fl. 2020, s. 204–207).

En specifik strategi, som nämns i Varga (2020, s.47–51), är där lärare använder sig av det så kallade utpekandet. Vilket tydligt identifierar och namnger de läsförståelsestrategier som eleverna använder sig av. Till exempel, när en elev redogör för sina tankar kring en textsekvens, pekar läraren ut den specifika läsförståelsestrategi som eleven använt sig av och ger den en benämning. Genom att göra detta synliggör och klargör läraren elevens tolkningsstrategi samtidigt som de hjälper eleven att utveckla sitt språk för att kommunicera sin läsförståelse.

4. Teoretiskt ramverk

I detta kapitel kommer vi att utforska fyra centrala teoretiska perspektiv som är relevanta för förståelsen av läsinlärning och läsförståelse: konstruktivism, schemateori, sociokulturell teori och metakognitiva teorier. Dessa perspektiv ger olika infallsvinklar och förklaringar till hur läsförståelse utvecklas och hur läsare interagerar med texter. Genom att granska och integrera dessa perspektiv kommer vi att få en djupare insikt i de processer och faktorer som påverkar läsförståelse och läsinlärning. Först kommer vi att utforska konstruktivismens syn på lärande och hur elever aktivt konstruerar sin egen förståelse genom interaktion med texter och omvärlden. Därefter ska vi undersöka schemateorins roll och hur tidigare kunskaper och erfarenheter formar läsares förståelse av texter. Vi kommer sedan att diskutera hur sociokulturella faktorer påverkar läsinlärning och läsförståelse i olika sociala och kulturella sammanhang, följt av en analys av metakognitiva teoriers betydelse för att förstå och övervaka läsprocesser. När vi integrerar dessa teoretiska perspektiv kommer vi att kunna skapa en mer heltäckande förståelse för läsinlärning och läsförståelse i olika pedagogiska sammanhang och kontexter. Detta innebär att vi kan undersöka hur olika undervisningsmetoder och tillvägagångssätt påverkar elevernas läsresultat på ett mer nyanserat sätt. På detta sätt kan vi anpassa våra undervisningsstrategier för att bättre möta elevernas varierande behov och på så sätt främja en mer effektiv läsinlärning.

4.1 Konstruktivism

Konstruktivismen är en teoretisk inriktning inom lärandepsykologin som har haft stor betydelse för hur vi förstår hur människor lär sig och förvärvar kunskap (Brinkkjaer & Høyen 2013, s. 89). Enligt konstruktivismen, som har sina rötter i Immanuel Kants kunskapsfilosofi, där förståelsen av världen är en konstruktion av människans medvetande. Vår uppfattning om världen är inte en exakt avbild av verkligheten utan snarare en tolkning som formas av våra mentala processer och erfarenheter (Williams, Sheridan & Samuelsson 2000, s. 27). Konstruktivismen betonar att kunskap inte är en passiv mottagning av information utan snarare en aktiv process där individen konstruerar sin egen förståelse genom interaktion med texter och omvärlden (Brinkkjaer & Høyen 2013, s. 90).

Jean Piaget, en framstående forskare inom konstruktivismen, ägnade särskilt uppmärksamhet åt barns kognitiva utveckling. Han betonade begreppsförståelse och utvecklade en konstruktivistisk kunskaps teori som innebär att kunskap inte är något som ges till individen utan snarare något som denne konstruerar genom sina egna erfarenheter och aktiviteter. Enligt denna syn är kunskap inte en statisk samling fakta utan snarare ett verktyg för att förstå och förklara världen omkring oss. Denna interaktion med omvärlden, tillsammans med reflektion över sina handlingar och erfarenheter, leder till förändringar och utveckling av deras tankestrukturer (Brinkkjaer & Høyen 2013, s. 92).

I pedagogiska sammanhang innebär konstruktivismen att undervisningen bör vara aktiv, engagerande och interaktiv, där eleverna ges möjlighet att undersöka, experimentera och reflektera över sina egna upptäckter. När eleverna konstruerar sin egen förståelse blir de aktiva deltagare i sin egen kunskapsutveckling, vilket främjar en djupare och mer varaktig förståelse av ämnet. Konstruktivismen innebär att kunskap inte bara överförs från lärare till elev, utan att lärande är en aktiv process där individen själv deltar i skapandet av sin förståelse. Genom interaktion med texter, upplevelser och omgivningen formas och utvecklas individens kunskap och förståelse.

4.1.1 Schemateori

Schemateorin är en kognitiv teori som har sitt ursprung i konstruktivismen och kom att användas inom forskning om läsförståelse på 1970-talet. Enligt denna teori använder läsaren olika förståelsescheman, som är baserade på deras bakgrundskunskaper, erfarenheter, attityder och värderingar, för att tolka och förstå texten (Lindholm 2019, s.10). Olika namn och definitioner har föreslagits för schema vid läsinlärning, oavsett namn eller formulering för detta begrepp delar de samma essens att läsarens förkunskaper direkt påverkar nya lärsituationer och kan således ses som varianter av schema. I allmänhet kan schema definieras som den abstrakta kunskapsstruktur som läsaren för med sig till texten (Liu 2015, s. 1349). Ett schema är en komplex struktur som representerar relationerna mellan olika delar. Till skillnad från den linjära ordningen i en text är det som orden framkallar i läsarens sinne en hierarkisk struktur av olika situationer. När människor upplever världen, bearbetar de sina erfarenheter till begrepp och relationer genom hjärnan och lagrar dem i minnet.

Dessa begrepp och relationer kombineras till nätverk av kunskapsområden, centralt belägna kring huvudämnen. Således representerar ett schema inte bara enheter i en situation, utan också de roller dessa enheter spelar. Det är dessa roller som binder samman enheterna i schemat till en organiserad struktur (Liu 2015, s. 1349).

Förståelsescheman påverkar både läsarens agerande och läsförståelse. Ett centralt begrepp inom schemateorin är inferenser, vilka är de slutsatser eller tolkningar som läsaren gör utöver det som bokstavligt talat står i texten. När en text eller mening läses aktiveras olika scheman hos läsaren och olika inferenser görs, vilket kan leda till att den initiala förståelsen och tolkningen behöver omprövas (Skolverket 2016, s. 52). Baserat på sina förståelsescheman och inferenser drar elever olika slutsatser av den text de läst. En elevs svårighet att göra en koppling mellan olika delar av texten kan bero på bristande erfarenhet eller förståelse, eller på svårigheter att beskriva sina tankar och resonemang. Schemateorin ger insikter om hur läsare använder sina förståelsescheman för att förstå och tolka texten, samt hur brister i dessa scheman kan påverka läsförståelsen (Skolverket 2016, s. 53).

Schemateorin har utforskats inom läsförståelse och det har genomförts många studier inom detta område med olika experimentella design och syften. Dessa studier har lett till insikten att förutom språkliga utmaningar i läsning, spelar läsarnas tidigare kunskap en viktig roll för att uppnå effektiv och ändamålsenlig läsning (Liu 2015, s. 1350). Det innebär att när läsaren är bekant med ämnet i texten, har de en tendens att komma ihåg och dra slutsatser från texten mer effektivt. Å ena sidan, när läsaren inte är bekanta med ämnet, tenderar de att glömma eller missförstå fler koncept eller idéer som presenteras i texten. Med andra ord, kunskap om ämnet spelar en viktig roll i läsförståelsen och tolkningen av texten (Liu 2015, s. 1350).

4.2 Sociokulturell teori

Den sociokulturella teorin, som utvecklats av den ryske psykologen Lev Vygotsky, betonar hur kulturella och sociala sammanhang formar individens kognition och inläring. Teorin framhäver sambandet mellan individens utveckling och den sociala miljö där denne växer upp och lär sig. Han menade även att människan använder sig i huvudsak av två olika redskap: det språkliga och det materiella. Där det språkliga redskapet och förståelsen för den, är av vikt för den här studien. Han menade att de språkliga redskapen bland annat bestod av bokstäver och begrepp (Liberg Lundberg & Säljö 2020, s. 275).

En av grundtankarna inom den sociokulturella teorin är att inläring är en pågående, konstant och social process. Där individer lär sig genom att interagera med andra, observera deras handlingar och dra nytta av de sociala sammanhang där de befinner sig. Språket ses som en central del av denna sociala interaktion och anses vara ett kraftfullt verktyg för kognitiv utveckling (Liberg Lundberg & Säljö 2020, s. 275).

4.2.1 Appropriering

Appropriering, är enligt Vygotsky, processen där en individ tar in och internaliserar färdigheter, kunskaper och begrepp som tidigare endast var tillgängliga genom socialt samspel och handledning. Denna term används för att beskriva hur en person gradvis inkorporerar och gör till sina de kulturella och kognitiva verktyg som finns i dess omgivning (Liberg Lundberg & Säljö 2020, s. 280). Han menade att det gick att skilja på vardagliga begrepp och vetenskapliga/akademiska begrepp. Om en människa inte har fått ett begrepp förklarar för sig är det i princip omöjligt för denne att ta det till sig. Nyckeln till förståelse för dessa till en början, oförståeliga begrepp, är skolan och dess lärare. Det är i skolan barnet ska få ämnesadekvata begrepp förklarade för sig, för att kunna tillgodogöra sig innehållet i undervisningen (Liberg Lundberg & Säljö 2020, s. 281).

4.2.2 Den proximala utvecklingszonen

Ett av de mest välkända uttrycken inom den sociokulturella teorin är den proximala utvecklingszonen som går ut på att optimera lärandet. Vygotsky menade att när människor lärt sig en ny färdighet är de direkt nära att lära sig ytterligare ett. Nästa kunskap är alltid inom räckhåll. Han menade även att människan inte kunde uppnå denna själv, utan att den skapades tillsammans med någon annan. Den här nivån av uppgifter går inte att lösa självständigt, utan med hjälp av en mer kunnig part främjas den kognitiva utvecklingen (Liberg Lundberg & Säljö 2020, s. 281).

Eftersom lärandet enligt denna teori sker genom det sociala samspelet, behöver det implementeras vid läsinläring. Läraren kan med framgång arbeta för att främja samarbetsbaserad läsning där eleverna tillsammans kan arbeta för att tolka och förstå olika texter. Detta kan ske genom exempelvis diskussioner och bokcirkclar.

Ser vi till den proximala utvecklingszonen bör det ske mellan två individer varav den ena är något starkare inom ämnet än den andra. Ett kontinuerligt arbete med äldre elever där de får agera mentorer för yngre kan därför vara en gynnsam metod.

4.3 Metakognitiva teorier

Ett viktigt begrepp från de kognitiva teorierna är metakognition. Elevers metakognitiva förmåga är av stor betydelse för lärandet, vilket innebär förmågan att reflektera över sitt eget tänkande och att kunna kontrollera och styra sina egna lärande- och tankeprocesser (Williams, Sheridan & Samuelsson 2000, s 26). Metakognitionens kunskapsdel involverar förmågan att reflektera över de kognitiva processerna, inklusive förståelse av ens egen inlärningsstil, uppgiftens natur och lämpliga strategier. Kontrolldelen handlar om att självreglera de kognitiva processerna genom planering, övervakning och utvärdering. Inom läsning hänvisas metakognitiv kontroll ofta till "comprehension monitoring". Förmågan att övervaka och reglera sin förståelse skiljer framgångsrika läsare från mindre framgångsrika. Framgångsrika läsare är medvetna om sin förståelse, utvärderar sin läsprocess och använder strategier för att lösa eventuella problem. Medan mindre framgångsrika läsare saknar medvetenhet om sin förståelse och har svårt att reglera sina läsningsprocesser (Lindholm 2019, s. 18).

Metakognitiva strategier involverar den förmågan hos läsaren att inte bara förutse och hantera potentiella hinder som kan uppstå under läsningen, utan också att aktivt övervaka sin egen förståelse av texten. Det handlar om att kunna identifiera när förståelsen är bristfällig eller när det finns svårigheter med att tolka informationen, och sedan kunna vidta lämpliga åtgärder för att klargöra eller lösa dessa problem. Det kan inkludera att använda olika lässtrategier, såsom att sammanfatta, förutse innehållet eller dra slutsatser, för att säkerställa en mer effektiv och djupare förståelse av texten (Lindholm 2019, s. 26).

4.3.1 Läsförståelsestrategier

I Sverige fick behovet av undervisning i lässtrategier ökad uppmärksamhet i samband med att PISA- och PIRLS-undersökningarna började genomföras på 2000-talet (Lindholm 2019, s. 25). Det finns många olika definitioner av lässtrategier och gemensamt för de flesta är att lässtrategier är medvetna och avsiktliga handlingar eller processer som läsare använder för att skapa mening i texten eller underlätta förståelsen.

Några definitioner skiljer sig åt och betonar att strategier kan utvecklas till färdigheter över tiden och att de kan undervisas för att förbättra läsförståelsen både omedelbart och på lång sikt (Lindholm 2019, s. 26). Genom en explicit undervisning i läsförståelsestrategier, där lärare modellerar, arbetar med olika stödstrukturer och utmanar eleverna, kan både läsförståelsestrategier och metakognition stärkas. Forskning har utforskat olika metoder för att stödja elever i att utveckla metakognition och läsförståelsestrategier, och flera av dessa metoder har implementerats och utvärderats i svenska skolor (Varga 2015, s. 44–45).

Skolverket (2016, s. 48–49) lyfter fram vikten av att förstå och använda metakognitiva strategier vid läsning, vilket innebär att kunna reflektera över när, varför och hur olika strategier tillämpas beroende på textens karaktär. En viktig insikt är att olika texter kräver olika strategier för att tolkas och förstås, vilket betonar det ömsesidiga förhållandet mellan metakognition och läsförståelsestrategier. Läsförståelsestrategier hänvisar till de mentala verktyg som en elev använder för att aktivt tolka och förstå texten. Det innebär att göra inferenser, att läsa mellan raderna och dra slutsatser utöver det som står bokstavligen i texten. En skicklig läsare har medvetenhet om att olika texter kräver olika lässtrategier och kan strategiskt närma sig texten för att förstå den.

Dessutom kan läsaren integrera sin egen erfarenhet med den information, budskap eller tema som presenteras i texten, vilket även inkluderar användningen av ämnesspecifikt språk (Skolverket 2016, s. 34). Engagemang i läsning innebär att läsaren aktivt strävar efter att förstå texten, även om det kan kräva en viss ansträngning. En engagerad läsare är medveten om när hen inte förstår och tar åtgärder för att förbättra förståelsen, vilket innebär att övervaka sin egen förståelse, det vill säga en metakognitiv förmåga (Skolverket 2016, s. 34).

5. Metod

Metoddelen av detta arbete består av förklaringar av våra tillvägagångssätt och de avvägningar vi har gjort när den här studien har genomförts. Den tilltänkta metoden, semistrukturerade intervjuer, valdes tidigt under processen. Därefter påbörjades en litteratursökning, vilken genererade i flera vetenskapliga artiklar, vilka alla behandlar ämnet läsförståelse i grundskolan. Här upptäckte vi ett glapp i kunskapen kring hur lärare i samhällsorientering arbetade med läsförståelse.

5.1 Kvalitativ metod

En kvalitativ metod är en forskningsmetod som används för att undersöka och förstå fenomen på ett djupgående sätt genom att samla in och analysera icke-numerisk data. Kvalitativa metoder fokuserar på att förstå de sociala, kulturella, psykologiska och kontextuella aspekterna av ett fenomen, snarare än ett verifierbart samband (Alvehus 2013, s. 20), professor i tjänstvetenskap vid Lunds universitet. Genom att använda sig av kvalitativ metod öppnar det upp för nya tolkningar av forskningen. Vilket kan bidra till möjliggörandet av ny forskning inom det aktuella ämnet (Alvehus 2013, s. 22).

5.2 Semistrukturerade intervjuer

Semistrukturerade intervjuer är den kvalitativa metod som denna studie grundar sig på. Där strävan mot en balans mellan struktur och flexibilitet gör dem lämpliga vid utforskandet av komplexa och mångfacetterade fenomen. Denna metod möjliggör för en djup förståelse av respondenternas perspektiv, vilket är kritiskt för att göra meningsfulla tolkningar och dra relevanta slutsatser (Christoffersen & Johannessen 2022, s.88–89).

Genom intervjuer får vi en bild av lärarnas dagliga arbete och de utmaningar de möter när de arbetar med elevers läsförståelse. Lärarna kan ge oss insikter om de svårigheter eleverna möter och vilka faktorer som bidrar till deras framsteg eller bristande prestationer.

Denna typ av empiriinsamling möjliggör därigenom för en djupgående analys av de utmaningar och framgångsfaktorer som påverkar elevers läsförståelse. Vilket i sin tur ger oss en fördjupad förståelse för hur lärarna ser på sitt engagemang och bidrag till elevers kunskapsutveckling (Christoffersen & Johannessen 2022, s.88–89).

De fem genomförda lärarintervjuerna har gett en kontextuell förståelse av hur specifika aspekter av samhällsorienterande ämnen kan påverka elevers läsförståelse. Detta kan inkludera ämnesspecifika termer, texttyper och strategier som används inom SO-undervisningen. Resultaten från intervjuerna kan fungera som en informationsgrund för att utforma konkreta åtgärder och rekommendationer för att förbättra elevers läsförståelse inom samhällsorienterande ämnen (Christoffersen & Johannessen 2022, s. 88–89).

5.3 Intervjuer

En semistrukturerad intervjuguide skapades innehållande öppna frågor, vilka gav möjlighet till följdfrågor. Innan de huvudsakliga intervjuerna hölls valde vi att göra en pilotintervju med en kollega till Matilda, som arbetat som mellanstadielärare under ett par år, för att säkerställa frågornas kvalitet. Vi upptäckte efter denna intervju att en del av frågorna var upprepande och att en del av dem flöt ihop. Vi kunde således plocka bort ett par frågor inför de fem intervjuerna som denna studie slutligen baserades på. När intervjuerna sedan hölls gav denna utformning tillfälle till flexibilitet i stunden samtidigt som det gav en säker grund att stå på (Christoffersen & Johannessen 2022, s. 84–85). Vid varje intervju var en av oss ansvarig för frågorna och den andra ansvarig för det tekniska. Samtliga intervjuer spelades in med diktafon och videokamera, detta för att få med både tal och kroppsspråk till analysen. Genom att spela in intervjuerna på två olika sätt behövde ingen av oss lägga tid på att skriva ner vad som sades. Detta möjliggjorde ett helt annat fokus då vi båda kunde vara aktiva i intervjun. Alvehus (2013, s. 85) lyfter hur svårt det kan vara att hinna skriva ned allt som sägs under en intervju och att mycket riskerar att glömmas bort längs vägen. Vid två av intervjutillfällena hade intervjupersonerna efterfrågat att få intervjufrågorna skickade till sig i förväg, då tiden vi skulle få med dem var knapp. De hade båda skrivit ner svar till alla frågorna och kom på så vis väl förberedda när vi sågs. Vi upplevde dock vid ett av dessa tillfällen, att intervjupersonen var så fast vid sina svar att han inte kunde gå utanför intervjuguiden när vi ställde lättare följdfrågor.

5.4 Etiska överväganden

När intervjupersonerna kontaktades förklarade vi vad ändamålet med intervjuerna var och att det var helt frivilligt att ställa upp. Vi förklarade även att de kommer spelas in, både med diktafon och videokamera, om det kändes okej för dem. När vi sågs för själva intervjun hade vi med en informationsblankett där vi beskrivit ändamålet, samt en samtyckesblankett de fick skriva under.

Ännu en gång fick de möjlighet att dra sig ur, om de så hade velat. Vi förklarade att inget av det som spelades in skulle finnas tillgängligt att komma åt på internet samt att det som sades endast var till för oss, Matilda Osberg och Malin Andersson, samt vår handledare Nils Andersson. Vi informerade intervjupersonerna att vi utgår från de forskningsetiska principer som forskningsrådet presenterade 2002. Vilka är: *Informationskravet*: "Forskaren skall informera de av forskningen berörda om den aktuella forskningsuppgiftens syfte" (Christoffersen & Johannessen 2012, s. 46). *Samtyckeskravet*: "Deltagare i en undersökning har rätt att själv bestämma över sin medverkan" (Christoffersen & Johannessen 2012, s. 46). *Konfidentialitetskravet*: "Uppgifter om alla i en undersökning ingående personer skall ges största möjliga konfidentialitet och personuppgifterna skall förvaras på ett sådant sätt att obehöriga inte kan ta del av dem" (Christoffersen & Johannessen 2012, s. 46). *Nyttjandekravet*: "Uppgifter insamlade om enskilda personer får användas för forskningsändamål" (Christoffersen & Johannessen 2012, s. 46).

5.6 Urval

Under hela urvalsprocessen var det avgörande att vi hade en tydlig förståelse för studiens syfte och frågeställningar för att säkerställa att informanterna är relevanta samt bidrar till forskningens mål. De etiska överväganden och respekt för deltagarnas rättigheter var centrala under hela urvalsprocessen. För att denna studie skulle generera så användbar empiri som möjligt valdes intervjupersonerna ut efter ett randomiserat urval. Urvalet är viktigt eftersom det påverkar forskningens resultat och generaliserbarhet (Christoffersen & Johannessen 2012, s. 57). Genom en slumpmässigt utvald populationsgrupp kunde vi genomföra intervjuerna på skolor med elever från olika socioekonomiska bakgrund, samt med lärare med olika lång erfarenhet inom yrket. Dessa skolor var alla lokaliserade i mellanstora svenska städer.

5.7 Analysmetod

Transkribering är processen att konvertera muntlig information, såsom ljudinspelningar från kvalitativa intervjuer, till skriftlig form. Det är en viktig fas inom kvalitativ forskning eftersom det möjliggör analys och tolkning av data. För att få en textbaserad grund för vår analys transkriberades materialet kort efter att intervjuerna hölls (Alvehus 2013, s. 85).

Vi valde att göra en manuell transkribering, då ingen av intervjuerna varade längre än 30 minuter. Dock var det en tidskrävande process att lyssna på varje avsnitt för att sedan skriva ner ordagrant vad som sades. Vi var båda lika delaktiga under den här processen, vilket gav oss en djupare förståelse för vad som sagts under intervjuerna. Allt transkriberades noggrant utifrån principen att det var en konversationsanalys (Alvehus 2013, s.85). Vi var således noga med att få med mer än vad som sades. Kroppsspråk, suckar, skratt, tonljud och blickar noterades i materialet. Dessa typer av noteringar upplevde vi gav oss en djupare kontext till studiens innehåll. Efter att vi slutfört transkriberingen gick vi noga igenom materialet för att kontrollera att inget hade missats. Detta gjorde vi genom att jämföra det transkriberade skriftliga materialet med ljudinspelningarna ännu en gång för att säkerställa att allt återgetts korrekt.

Efter att transkriberingen var färdig påbörjade vi arbetet med att ta fram relevanta ämnen inför den slutliga analysen. I det här skedet av processen kunde vi tydligt se att samtliga av intervjupersonerna med hjälp av intervjufrågorna och vår tilltänkta frågeställning för studien, lyfte problem och hinder samt framgångsfaktorer vid läsförståelse. Vid transkriberingen märkte vi hur dessa två teman gick hand i hand, vilket möjliggjorde för en naturlig jämförelse av dem två. Vi bearbetade empirin utifrån dessa teman och tolkade den med hjälp av de ord och begrepp vi redogjort för i teoridelen av arbetet.

Reliabiliteten i studien går att diskutera. För att en studie ska ha hög reliabilitet krävs det att den går att upprepa med samma resultat. Eftersom den här studien grundar sig på intervjuer av endast fem lärare och deras erfarenheter, är den inte generaliserbar och går således inte att applicera på den stora massan. Trots att vi sett teman i de intervjuer vi hållit är den här typen av kvalitativa intervjuer helt beroende av vilka som utgör deras respondenter.

6. Empirigenomgång

I denna analys undersöker vi djupgående och systematiskt de insikter och mönster som framkommit genom kvalitativa intervjuer utförda inom ramen för denna studie. Kvalitativa intervjuer erbjuder en unik möjlighet att utforska deltagarnas egna perspektiv, upplevelser och åsikter, vilket möjliggör en djupare förståelse för det undersökta fenomenet. Analysen riktar in sig på att identifiera mönster, teman och relevanta aspekter som framkommit under intervjuerna. Intervjuerna utfördes med noggrant utvalda deltagare som representerar en mångfald av erfarenheter och åsikter inom det valda forskningsområdet.

Vikten av läsförståelse för inläringen inom samhällsorienterande ämnen kan inte överskattas. Eleverna rustas för att analysera och dra slutsatser från komplexa ämnesrelaterade texter genom att förstå och tolka skriven information. I denna analys kommer vi att utforska olika aspekter av läsförståelse inom SO-ämnena, med fokus på framgångsfaktorer, hinder och utmaningar. Vår strävan är att få en djupare förståelse för hur läsförståelse inom SO-ämnena påverkar elevernas inläring och hur vi kan arbeta för att underlätta deras utveckling av effektiva läsfärdigheter inom dessa ämnen genom att granska olika aspekter av läsförståelse.

6.1 Vikten av läsförståelse för inläringen inom SO-ämnena

I detta avsnitt kommer vi att fördjupa oss i lärarnas uppfattningar om läsförståelsens centrala roll i elevernas inläring inom samhällsorienterande ämnen. Vi kommer att utforska de olika strategier som lärarna använder för att integrera läsning i ämnesundervisningen och hur de ser på läsförståelsens betydelse i denna kontext. Genom att analysera deras insiktsfulla kommentarer kommer vi att få en detaljerad inblick i hur läsförståelse påverkar elevernas förmåga att tolka och dra slutsatser från komplexa texter inom SO-ämnena. Detta kommer att ge oss möjlighet att utforska hur lärarna aktivt arbetar för att främja elevernas läsförståelse och underlätta deras inläring inom dessa ämnen.

Vid intervjun fick lärarna bland annat frågan om läsförståelsens roll i elevernas övergripande inläring i SO-ämnena. Alla lärare var eniga om att läsförståelse är av en central betydelse för att eleverna ska kunna tillgodogöra sig information inom SO-ämnena.

En av lärarna beskrev kort vad de olika ämnena kräver av eleverna. I geografi krävs det god läsförståelse för att kunna tolka diagram och kartor, medan i religion och samhällskunskap involveras tolkning av olika texter och urkunder. I historieämnet är läsförståelse särskilt avgörande, då ämnet i hög grad baseras på läsning av läromedel. Genom att illustrera med historieämnet framhåller läraren att läsförståelse är en nödvändig förmåga för att eleverna ska kunna bearbeta och förstå det omfattande material som presenteras, även om det bara rör sig om ett par sidor. *“Först får vi kolla förkunskaper, sen går vi igenom begreppen, sen kanske vi läser en sida och sammanfattar det skriftligt. Det tar jättelång tid att arbeta sig igenom material”*.

Detta budskap förstärks av en annan lärare som säger *“läsförståelse är en grundläggande komponent för inläringen i SO-ämnena”*. Hen menar på att kunna förstå helheten i en text är avgörande för att eleverna ska kunna tolka och dra slutsatser från informationen de möter. Det är inte bara att kunna avläsa orden, utan att också förstå innebörden i texten. Att läsa utan att förstå innebär att tiden i skolan går lite förlorad, och eleverna riskerar att inte dra nytta av det som lärs ut. Förståelsen är avgörande för att kunna applicera det som lärs på framtida årskurser. Vid tillfället när intervjun hölls arbetade klassen med identitet och livsfrågor, vilket handlar mycket om att reflektera över sig själv. För att kunna göra det är det viktigt att eleverna kan relatera det de läser till sin egen erfarenhet och reflektera över hur det påverkar dem personligen.

Vidare beskriver en av intervjupersonerna att läsförståelse är ett övergripande mål för skolan hen arbetar på. Läraren poängterar att alla lärare bör betrakta sig som språklärare och aktivt arbeta med att utveckla elevernas läsförmåga. För att uppnå god läsförståelse betonar läraren vikten av olika delar, såsom avkodning och ordförståelse. Att utöka elevernas ordförråd och hjälpa dem med olika språkliga utmaningar, som exempelvis att förstå dubbelkonsonanter, är en viktig del av att främja läsförståelsen. Med medvetenhet om att integrera språkutveckling i ämnesundervisningen, även inom SO, kan alla lärare bidra till elevernas utveckling av en stark läsförståelse som är avgörande för deras framgång inom ämnet.

Nedan kommer svar från frågan: *På vilket sätt integrerar du läsinlärning i din undervisning inom so-ämnena?* En av lärarna, som också är Sva-lärare, beskriver att de integrerar läsinlärning i undervisningen på ett dynamiskt sätt. För hen är det inte bara viktigt att eleverna läser för att förbättra sina läsfärdigheter utan också för att de ska kunna använda den information de läser på ett meningsfullt sätt. *“Vi utgår alltid från text men också i läsinlärningen att skrivandet är en viktig del i det också. Det är inte bara att läsa för att bli en bra läsare, du måste producera saker och få sammanfatta mycket, och det gör vi”*.

Hen använder sig ofta av klassiska metoder som instuderingsfrågor och svars-sessioner för att låta eleverna sammanfatta det de har läst. Genom detta arbete säkerställer de att eleverna inte bara förstår innehållet i texterna utan också kan uttrycka sina tankar och åsikter på ett tydligt sätt. Eftersom hen är utbildad lärare inom svenska och svenska som andraspråk, kan hen på ett smidigt sätt integrera läsinlärning i ämnesundervisningen. Eleverna utvecklar en djupare förståelse för ämnet och sina läsfärdigheter samtidigt som de förbättrar sin förmåga att kommunicera effektivt både skriftligt och muntligt genom detta arbete.

Den lärare som hade många års erfarenhet av undervisning, och hade arbetat med både förstaspråkselever och andraspråkselever, framhöll vikten av elevernas kulturella bakgrund för deras förmåga att förstå och tolka texter. Genom att ge eleverna en inledande 'input' i form av bilder och filmer, strävar läraren efter att skapa en gemensam förståelse av det kommande ämnet. Dock påpekar läraren att det finns en markant skillnad i elevernas erfarenheter, vilket kan ha betydande konsekvenser för deras läsförståelse. I samhällen där familjer har en rik exponering för kulturella referenser, som exempelvis Astrid Lindgrens filmer och böcker, observerade läraren att eleverna utvecklar en förmåga att förstå och tolka texter på ett mer nyanserat sätt. Denna breda kulturella bekantskap ger dem en djupare förståelse för språkets nyanser och detaljer, vilket i sin tur berikar deras förmåga att tolka och relatera till olika typer av texter inom ämnesundervisningen. Detta beror delvis på det större ordförrådet och den förförståelse som dessa elever har byggt upp genom sin kulturella uppväxt.

Å andra sidan påpekar flera av lärarna att elever från andra områden, där det kulturella bagaget är mindre rikt, kan kämpa med att förstå även grundläggande ord och begrepp. De poängterar att små skillnader i ordförrådet kan ha stor påverkan på elevernas läsförståelse. Däremot såg lärarna ett mönster bland de elever som presterade bättre i skolan.

Deras föräldrar var ofta engagerade och hjälpte sina barn med läxor, och i vissa fall läste de också regelbundet för dem. Detta indikerade ett starkt samband mellan föräldrarnas engagemang och elevernas prestationer i skolan, vilket understryker vikten av ett stöttande hem för att främja lärande och läsförståelse hos eleverna.

Utifrån lärarnas svar under intervjuerna framgår det tydligt att det kulturella arvet har en avgörande roll i elevernas läsförståelse. En välutbildad bakgrund och ett rikt ordförråd kan underlätta förståelsen av texter avsevärt. Här kan vi se tydliga indikationer på att schemateorin som postulerar att läsaren använder sina förståelsescheman, som är baserade på tidigare erfarenheter, kunskaper och värderingar, för att tolka och förstå texten (Lindholm 2019, s.10). Elevernas kulturella bakgrund och språkkunskaper påverkar deras tolkning av texter och deras förmåga att göra inferenser utöver det som bokstavligt talat står i texten. Ett exempel på detta är när läraren som pratar om att elever från samhällen med rik exponering för kulturella referenser utvecklar en djupare förståelse för språkets nyanser och detaljer. Dessa elever har byggt upp mer omfattande förståelsescheman, vilket underlättar deras tolkning och kan relatera till olika typer av texter inom ämnesundervisningen (Liu 2015, s. 1350). Lärare kan skapa en inkluderande lärmiljö där alla elever ges möjlighet att lyckas genom att integrera elevernas kulturella bakgrund och språkkunskaper i undervisningen.

En metod, som en av lärarna använde sig av, för att integrera läsinläring, är att låta eleverna vara delaktiga i skapandet av texter som är relevanta för dem. Genom att skriva gemensamma berättelser eller texter om klassresor eller projekt får eleverna praktisk erfarenhet av att skriva och läsa samt en känsla av ägarskap över innehållet. Eleverna är delaktiga i hela processen, från planering och skrivande till redigering och presentation. Elever utvecklar en djupare förståelse för ämnet och sina läsfärdigheter genom detta arbete, samtidigt som de förbättrar sin förmåga att kommunicera effektivt både skriftligt och muntligt.

En annan av intervjupersonerna berättar att de använder en mängd olika strategier för att integrera läsinläring i undervisningen. Genom att kombinera svenska- och SO-ämnena skapar de en ämnesöverskridande undervisning som gör det möjligt för eleverna att se samband mellan olika ämnen och utveckla sina läsfärdigheter samtidigt. De använder ofta faktatexter i svenska och religionstexter för att ge eleverna möjlighet att utforska olika ämnen på ett djupare plan och utveckla sin förmåga att förstå och tolka olika typer av texter.

Deras mål är att skapa en meningsfull och engagerande undervisning för eleverna samtidigt som de hjälper dem att utveckla sina läsfärdigheter och förbereda dem för framtida framgångar. Lärarnas strategier reflekterar en konstruktivistisk syn på lärande. De betonar vikten av att elever aktivt konstruerar sin egen förståelse av texter och ämnesinnehåll. När eleverna engageras i att producera och sammanfatta texter, samt att skapa egna berättelser och teaterpjäser, ges eleverna möjlighet att konstruera och utveckla sin förståelse på ett meningsfullt sätt. När lärare lär eleverna olika lässtrategier, som att sammanfatta texter och förutse innehållet, hjälper de dem att bli medvetna om sin egen läsförståelse och att aktivt hantera eventuella hinder som kan uppstå under läsningen. Därmed integrerar lärarnas tillvägagångssätt både konstruktivistiska och metakognitiva principer för att främja elevernas läsförståelse och lärande inom SO-ämnena.

Sammanfattningsvis utgör läsförståelse en central pelare i elevernas inläring inom SO-ämnena. Utan en stark läsförståelse blir det svårt för eleverna att tillgodogöra sig informationen i texter, tolka innehållet och dra relevanta slutsatser. Lärarnas respons på frågan om läsförståelsens roll i elevernas övergripande inläring i SO-ämnen ger en tydlig bild av vikten av att integrera läsinläring i ämnesundervisningen. De understryker att läsförståelse är avgörande för att eleverna ska kunna ta till sig och förstå det omfattande material som presenteras inom SO-ämnena, vilket betonar behovet av att aktivt arbeta med att utveckla elevernas läsförmåga. Deras strategier, såsom att sammanfatta texter, skriva egna texter och använda ämnesöverskridande metoder, visar på en medvetenhet om vikten av att anpassa undervisningen efter elevernas individuella behov och språknivåer. Lärare kan bidra till att underlätta inlärningsprocessen och främja elevernas akademiska framgång genom att engagera sig i att förbättra elevernas läsförståelse. Det framgår tydligt att en integrerad läsinläring utgör en central komponent för att främja elevernas förståelse och lärande inom SO-ämnena.

6.2 Framgångsfaktorer

Inom samhällsorientering, där läsförståelse är en grundläggande färdighet för att ta till sig det adekvata ämnesinnehållet, är det kritiskt att använda effektiva strategier för att underlätta förståelsen av den skrivna informationen som elever får möta i olika typer av läromedel. Vid samtliga av intervjuerna diskuterades utmaningar och framgångsfaktorer vid inläring av läsförståelse i SO. I det här avsnittet följer de framgångsfaktorer som vi fått ta del av.

Dramatisering som pedagogiskt verktyg vid läsförståelse lyftes av en av intervjupersonerna. Hen hade arbetat som SO-lärare i 16 år, men var även utbildad dramapedagog. Processen vid läsförståelse inom SO förklarades som något mer än bara att kunna läsa med ett läsflyt. Genom att använda dramatisering som pedagogiskt verktyg, skapas en interaktiv och engagerande lärmiljö, vilken tillåter eleverna att bli aktiva deltagare i läroprocessen snarare än passiva åhörare. Hen valde ofta att arbeta utifrån cirkelmodellen, en modell som innebär att låta eleverna ta till sig kunskap genom bilder, filmer, drama etc. innan de påbörjar inläsning av texter. Varje tema avslutades sedan med en iscensättning och dramatisering av det aktuella ämnesområdet. Likt schemateorin, där förförståelsen spelar en betydande stor roll för inläringen inom det aktuella ämnet. Vilket i detta fall är läsinläringen. När eleverna får möjlighet att använda det de redan kan, möjliggör det till en djupare förståelse av den lästa texten.

Drama tenderar att involvera en känslomässig koppling till innehållet. Så när eleverna lever sig in i olika roller och situationer, skapas en starkare emotionell anknytning till det lästa materialet, vilket i sin tur möjliggör för en djupare förståelse av ämnet. Hen menade att eleverna genom dramatisering får möjlighet att använda och utveckla sina språkfärdigheter i en autentisk kontext. Detta kan inkludera att öva på vokabulär, uttal och grammatik. De får även chansen att utforska olika nyanser av språkbruk. Dessa aspekter gör drama till en kraftfull pedagogisk metod för att stödja läsförståelse i SO. Denna typ av undervisningsmetod går att koppla till det sociokulturella begreppet appropriering, då det kräver en medvetenhet av det lästa ordet för att förstå vad det betyder. När arbetet med läsförståelse tas ut från böckerna och arbetas med, exempelvis med hjälp av kroppen, möjliggör det för en större kontextuell förståelse.

För att hjälpa eleverna att nå så goda resultat som möjligt i sin läsförståelse i SO och alla skolämnen lyfter intervjupersonerna vikten av att kunna anpassa sin undervisning efter den aktuella elevgruppen. Hur de gör detta presenteras på lite olika sätt. Men de är alla överens om att anpassad undervisning säkerställer att alla elever, oavsett deras individuella behov och förutsättningar, ges möjlighet att delta och förstå läsinnehållet. Det främjar dessutom inkluderingen och likvärdigheten inom skolan.

På en skola har ledningen bestämt att bildstöd ska användas i samtliga klasser på skolan. Här går eleverna från förskoleklass till nian. Hen berättar att de från skolans rektor fått direktiven att *“Anpassa mera! Anpassa så gott det går för hela gruppen. Det hjälper alla. Skulle någon fara illa av detta, tar vi upp det för diskussion igen!”*. Detta förhållningssätt tror de ökar både läsförståelsen och samhörigheten elever emellan generellt på skolan. Enskild elevanpassning finns också, men de arbetar förebyggande med bildstöd, ordlistor och dramatiseringar för skolans alla elever. De ansåg att anpassad undervisning främjar lärandet för hela elevgruppen, samt skapar en inkluderande och effektiv lärmiljö där varje elev ges möjlighet att utveckla sina läsförståelsefärdigheter på bästa sätt. Vid arbete med anpassningar möjliggör läraren för fler elever att nå den proximala utvecklingszonen, då undervisningen ständigt planeras efter den enskilde eleven i största möjliga mån.

Vikten av val av “rätt” läromedel var något som samtliga intervjupersoner tog upp. Här var de dock inte överens om huruvida de traditionella läroböckerna eller de digitala läromedlen var att föredra. Vi fann att det fanns två läger i frågan. De som argumenterade för de digitala läromedlen ansåg att det digitala läromedlet som de arbetade med gjorde det lätt för dem att anpassa sin undervisning. De kunde på ett enkelt sätt differentiera material, metoder och resurser för att möta varje elevs unika behov. Vilket gjorde att eleverna kunde arbeta i sin egen takt och på sätt som passar deras inlärningsstil. Anpassningarna möjliggör även för ett bättre stöd för elever med särskilda behov, såsom elever med läs- och skrivsvårigheter eller andra inlärningsvårigheter. Det kan innebära användning av olika hjälpmedel, anpassade texter eller alternativa bedömningsmetoder.

I det andra lägret finner vi de intervjupersoner som föredrog traditionella läroböcker i sin undervisning. En av dem hade gått så långt att hen tagit bort alla datorer under sina lektioner. Forskning visar på hur stor del läraren har i elevens inlärningsprocess vid läsförståelse (Davis m.fl. 2022, s. 2258). Hen ansåg att en del av lärandet och den sociokulturella aspekten av det försvann när eleverna arbetade i huvudsak enskilt med sina datorer. Genom att de istället arbetar tillsammans i en social process, lär sig eleverna i större utsträckning av varandra (Liberg Lundberg & Säljö 2020, s. 275).

Gemensamt för samtliga av våra intervjupersoner var att de vid flera tillfällen nämnde hur viktigt det var för elevernas läsinlärning i SO att arbeta tätt ihop med lärare i ämnet svenska. Alla utom en var lärare i både svenska och SO, vilket de ansåg gav dem extra verktyg för läsinlärningen när de undervisade i SO. Dessa lärare var överens om att de till stor del arbetade ämnesövergripande, då de hela tiden gjorde medvetna didaktiska val av vilka texter och material som skulle användas.

Detta för att de ansåg att svenskan och läsförståelsen är en så pass central del i undervisningen. Genom den medvetenheten av inlärningsmetoder gynnades också elevernas läsförståelse. En av intervjupersonerna jämförde hur andra lärare på skolan, som inte var svensklärare, arbetade och sa att *“Medvetenheten kring hur texter används är inte lika tydlig hos mina kollegor som undervisar i andra ämnen. Jag hade önskat att alla lärare, även i PREST-ämnena, var svensklärare i grunden, då läsförståelse och användningen av det svenska språket genomsyrar allt vi gör i skolan”*. Den av intervjupersonerna som inte undervisade i svenska berättade att de på hans skola arbetade tätt ihop med svensklärarna. Där de inför varje termin tillsammans arbetade ihop ett årshjul där planeringen gjordes och ämnesövergripande teman sattes. Hen pekade på att det täta samarbetet lärare emellan var en stark framgångsfaktor för att elevernas läsförståelse i SO i hans klasser blivit bättre över åren.

Sammanfattningsvis kan vi se att det finns en mängd olika sätt att arbeta för att gynna elevers läsförståelse i SO. Många av metoderna arbetade flera eller samtliga av lärarna vi har intervjuat med. Den tydligaste spridningen i åsikter vi såg var den kring huruvida det är de traditionella läromedlen eller de digitala som optimerar elevers läsinlärning idag. Medan den största och tydligaste komponenten de hade gemensamt var medvetenheten kring ämnet svenska i SO. De ansåg alla att det var en omöjlighet att bortse från hur lärare i svenska arbetar. Detta sammanfattade den första läraren vi intervjuade som ett av de viktigaste målen de arbetade med på skolan: *“Målet är att alla lärare på skolan ska vara språklärare”*.

6.3 Utmaningar och hinder

I detta avsnitt undersöker vi de utmaningar och hinder som SO-lärare stöter på när det gäller att främja elevers läsförståelse inom deras ämnesområde. Genom intervjuer med erfarna lärare har vi samlat in värdefulla insikter om de komplexa faktorer som påverkar undervisningen i läsförståelse, och hur dessa påverkar elevernas inläring. Vi kommer att analysera och diskutera lärarnas svar för att belysa de viktigaste utmaningarna och hindren som framkommit.

Samtliga av de fem lärare som vi intervjuade var ense om att läsförståelse utgör en utmaning för många av deras elever, särskilt när det kommer till förståelsen av ämnesrelaterade ord och begrepp. Dock skilde sig deras uppfattningar åt när det gällde vilka begrepp som utgjorde utmaningar för deras elever. Två av lärarna, som båda arbetade på en skola där majoriteten av eleverna var förstaspråkselever eller andra generationens invandrare, betonade att många elever hade svårigheter med specifika ämnesbegrepp. Dessa begrepp var ofta avgörande för att eleverna fullständigt skulle kunna förstå texten och när de stötte på dem, upplevde de att eleverna lätt kände att de "fastnade" i läsningen. Däremot framhöll de andra två lärarna, som båda arbetade på en annan skola, att deras elever inte hade samma svårigheter med ämnesbegreppen. Istället var det framför allt "vanliga" ord och uttryck som utgjorde hinder för läsförståelsen för deras elever, som främst var andraspråkselever. Dessa elever hade betydande brister i sina förkunskaper i det svenska språket, vilket ledde till en generellt svag läsförståelse. Det var därför inte nödvändigtvis själva ämnesinnehållet som var den största utmaningen, utan snarare förståelsen av det svenska språkets grundläggande ord och uttryck.

Genom att aktivt arbeta med att förklara och visualisera ord och begrepp försöker man överbrygga dessa klyftor. Trots detta understryker lärarna att det fortfarande finns en bristande medvetenhet kring de små detaljerna som kan utgöra hinder för elevernas förståelse. Utöver att använda ett mer vardagligt språk, använder lärare även ett metaspråk. Genom att introducera och förklara litteraturvetenskapliga och litteraturdidaktiska begrepp skapar de förutsättningar för eleverna att bygga upp ett ämnesspecifikt ordförråd för att kommunicera sin läsförståelse (Varga 2015, s.51).

Ytterligare en utmaning, som lärarna var överens om, för eleverna var att de har särskilda svårigheter med läromedelstexter jämfört med andra texttyper. Svårigheterna för eleverna menar en av lärarna att det handlar om hur böckerna är strukturerade med många olika element på sidorna. *“Men det är också hur man strukturerar upp böckerna, det händer mycket på sidorna. Det är småfigurer där, det är någonting där, sen är det ordförklaringar längst ner, och de har inte verktyg till att kunna sålla i allt det, de har dem inte”*. Hen menar på att en del av eleverna blir mer förvirrade av de olika elementen på sidorna, som är tänkta att underlätta förståelsen. Enligt läraren behöver eleverna vägledning för att kunna koppla samman informationen i texten med de tillgängliga hjälpmedlen. Tidigare brukade hen skapa egna texter och på så sätt anpassa dem för elevgruppen, vilket bidrog till bättre förståelse. Det är dock ett extremt tidskrävande jobb och den tiden finns inte alltid.

Många elever tycker det är svårt att förstå och summera vad de läst, eleverna ser inte hur de kan behöva använda informationen i texten i framtiden är det en annan lärare som reflekterar över. Att kunna koppla information från texten till olika sammanhang är något som många elever har svårt med. En av lärarna lyfte upp utmaningen med att utforma undervisningen för att stödja alla elever på ett inkluderande sätt. Hen uttryckte en oro över att balansera behoven hos både svaga och starka elever i klassen. *“Faroazonen blir då som lärare, ska jag göra saker gemensamt så att alla förstår och hänger med, man får då prata sönder allt. Men då tappar man de starka eleverna medan de svaga eleverna, fastän det kanske tar tre gånger så lång tid så förstår de äntligen.”*

En specifik problematik som diskuterades var att elever med svag avkodningsförmåga ofta tar längre tid på sig att läsa och bearbeta texter. Detta kan leda till att de inte hinner gå igenom all textmängd som krävs i undervisningen, vilket i sin tur påverkar deras förmåga att förstå och tolka texten i dess helhet. Då eleverna inte kan avkoda ord och begrepp effektivt, kan de också ha svårigheter med att extrahera och förstå huvudinnehållet i texten. Detta resulterar i en utmaning för läraren att säkerställa att alla elever kan tillgodogöra sig och förstå det undervisningsmaterial som presenteras, samtidigt som man undviker att tappa de mer starka eleverna.

När elever har svårigheter med att använda de tillgängliga hjälpmedlen i läromedelstexter och inte ser hur de kan applicera informationen i framtida sammanhang, kan det indikera brister i deras metakognitiva förmågor. Vilket innebär att kunna reflektera över och reglera den egna inlärningsprocessen, inklusive att kunna planera, övervaka och anpassa sina lässtrategier (Lindholm 2019, s. 18). Om elever inte kan koppla informationen i texten till andra sammanhang eller se dess relevans för framtida användning, kan det tyda på att de behöver stöd för att utveckla sina metakognitiva förmågor. Detta stöd kan inkludera vägledning och träning i att identifiera relevanta sammanhang för informationen de läser samt att hjälpa dem att reflektera över hur de kan applicera denna information på olika sätt.

Vid arbete med att stärka elevernas metakognitiva förmågor kan lärare hjälpa dem att bli mer självständiga och effektiva läsare och lärande. Av insikterna från lärarintervjuerna tyder svårigheten hos eleverna med att använda läromedelstexter och koppla informationen i texten till olika sammanhang på en potentiell brist i deras metakognitiva förmågor.

Detta understryker vikten av att fokusera på att utveckla elevernas förmåga att reflektera över och anpassa sina lässtrategier för att främja deras förståelse och lärande.

Vid analysen av lärarnas insiktsfulla kommentarer framträder ett tydligt samband med både konstruktivistisk teori och schemateori, två nära relaterade koncept som belyser hur elever lär och förstår världen omkring sig. Konstruktivismen betonar elevernas aktiva konstruktion av förståelse genom att integrera nya kunskaper med tidigare erfarenheter och kulturellt bagage. Lärarnas reflektioner kring elevernas kulturella bakgrund och dess inverkan på deras förmåga att förstå och tolka texter stöder denna teori. Å andra sidan lyfter schemateorin fram hur människor använder sina mentala scheman för att organisera och tolka information. Lärarnas insatser för att anpassa undervisningen efter elevernas förståelsescheman, såsom genom att skapa en gemensam förförståelse med hjälp av bilder och filmer, demonstrerar schemateoris centrala roll för att hantera elevernas utmaningar inom läsförståelse.

Lärarnas reflektioner ger en viktig inblick i de utmaningar som kan uppstå i undervisningen av SO-ämnena. När tonvikten ligger på att utgå från elevernas förkunskaper visar de på medvetenheten om att tidigare erfarenheter och kunskaper spelar en avgörande roll för elevernas förmåga att ta till sig ny information. Lärarna identifierar bristande förförståelse som en av de största utmaningarna och exemplifierar med situationer där elever saknar erfarenhet av vissa ämnen eller begrepp.

Det som är särskilt intressant är hur de anpassar undervisningen för att möta elevernas individuella behov och språkliga nivåer. Vid användning av visuella hjälpmedel och anpassning av språket efter elevernas förståelse skapar de förutsättningar för att underlätta lärandet. Lärarnas strategier för att övervinna utmaningar relaterade till bristande förförståelse kan ses som försök att aktivera och utveckla elevernas förståelsescheman för att underlätta lärandet.

7. Analys och diskussion

Lärarnas reflektioner över sin undervisning ger en nyanserad bild av de utmaningar som elever möter i läsförståelse inom samhällsorienterande ämnen på mellanstadiet idag. En central utmaning är elevernas svårigheter med ordförståelse och begrepp. Här finner vi utmaningar med både ämnesspecifika ord och vardagsord. Var de främsta svårigheterna ligger skiljer sig mellan förstaspråk-och andraspråkselever. Men gemensamt för båda dessa grupper är att de i olika stor utsträckning stöter på hinder i sin ordförståelse, vilket påverkar deras läsförståelse. Lärarna framhåller vikten av att anpassa undervisningen genom att bland annat visualisera och förklara ord, samt användning av schemateorin, för att underlätta inlärningsprocessen för eleverna.

Likt det som Apel (2022) nämner om strategin Simple View of Reading (SVR) och det Wexler (2020) nämner om Critical Reading of Text (CRT), lyfter flera av lärarna dessa strategier, kombinerat med integrerad kamratläsning, som en lovande kombination för att förbättra elevers läsförståelse. Dessa metoder ger elever möjlighet att utveckla ämneskunskaper samtidigt som de stöder läsförståelsen, då deras ordförståelse sätts i en djupare kontext när den diskuteras med varandra.

Vi har under våra intervjuer fått en bild av att elevernas kulturella bakgrund tenderar att ha en påverkan på läsförståelsen. Då elever med mer exponering för kulturella referenser tycks ha en fördel vid arbete med ordförståelse, medan de elever från områden med mindre kulturellt bagage kan möta på större svårigheter. Det är av ytterst avgörande vikt för dessa elever att deras lärare är medveten om och således kan adressera dessa kulturella faktorer för att främja likvärdighet och inkludering i undervisningen.

En annan betydande utmaning är bristen på medvetenhet om små detaljer som utgör hinder för elevernas förståelse. Då det många gånger inte enbart är adekvata ämnesord som är svåra för eleverna att förstå. Lärarna betonar vikten av att vara uppmärksam på dessa detaljer och aktivt arbeta med att förklara och visualisera ord och begrepp för att underlätta för eleverna. Joseph, L. m.fl. (2023) beskriver processen för hur läsinläringen brukar se ut vid arbete med elever med IF. Samma typ av inlärningsmetod har vi sett under studiens intervjuer. Vilket understryker behovet av att inte bara fokusera på ämnesspecifika innehåll utan också på språkliga och kulturella aspekter som påverkar läsförståelsen.

En intressant observation är divergensen i användningen av traditionella läroböcker kontra digitala läromedel. Lärarna har olika uppfattningar om vilket format som bäst stöder anpassad undervisning och möter elevernas unika behov. Det indikerar behovet av att fortsätta utforska och utvärdera olika pedagogiska verktyg för att maximera deras effektivitet av undervisning i läsförståelse.

Vi har under studiens gång fått ta del av en rad olika metoder och strategier som lärarna i intervjuerna arbetar med. De tycks lägga ner stor kraft och mycket energi på att ge eleverna, oavsett bakgrund, en bred ordförståelse och ett brett ordförråd att stå på. Vi har en läroplan som består av diverse likabehandlingsplaner och dylikt. Men trots detta såg PISA-resultaten sämre ut än på länge vid den senaste mätningen. Vad tror vi då att detta beror på? Lärarna har en central roll i att stödja elevernas läsförståelse genom att använda differentierade metoder och samarbeta över ämnesgränserna. Det krävs att lärare har en fördjupad kunskap om olika lässtrategier och metoder för att ge eleverna bättre förutsättningar att förstå och ta till sig det de läser. Här är fortbildning och utveckling av ämnesspecifika läsmetoder viktiga komponenter för lärares dagliga arbete. Forskning inom ämnet talar sitt tydliga språk, där lärarnas roll betonas som en framgångsfaktor vid elevers inlärningsprocesser (Davis m.fl. 2022, s. 2258).

Vid arbetet med att forma våra elever till att bli aktiva samhällsmedborgare med läsförståelsen som en grundläggande färdighet, krävs det mer än engagerade lärare. För att lyckas i det arbetet behöver vi ställa högre krav på hemmen. Vi tror att tillsammans med allt jobb som skolan gör, kan vi också hjälpas åt med att satsa på att hjälpa vårdnadshavarna att hjälpa våra elever. Om varje skolår startar med att bjuda in vårdnadshavare till en föräldrautbildning där betoning läggs på betydelsen av att eleverna får hjälp och stöttning med läxor, samt vikten av läsförståelse i samhället i stort. Kanske det är den extra skjuts som behövs för att få upp inte bara skolresultaten, utan även motivationen för att lära.

Gemensamt för samtliga av intervjupersonerna var att de lyfte fram ämnesöverskridande arbete som en nyckelfaktor vid arbete med läsförståelse i SO. Fyra av våra fem intervjuade lärare var de facto lärare i både svenska och samhällskunskap. För dem tycktes det således vara en självklarhet att arbeta med ämnena parallellt. Deras önskan, för ett mer optimerat lärande, är att samtliga lärare på skolan skulle vara svensklärare i grunden. Det finns flera strategier och metoder för att hjälpa eleverna att uppnå sin optimala läsförståelse, vilka är strategier och metoder som svensklärare arbetar med dagligen.

Men om SO-lärarna som undervisar inte själva har någon kunskap eller utbildning om dessa, hjälps inte eleverna av dem. Därav den tungvikt som bör läggas vid att utbilda "*...alla lärare på skolan till att vara språklärare*".

Referenser

af Geijerstam, Å. docent, 1972 *et al.* (2023) 'Förutsättningar för ämnesspecifik läsförståelse i samhällskunskap i grundskolan', *Läsmetoder under lupp - konstruktion av läsförståelse i ämnesspecifika läspraktiker. Educare*, (2), pp. 114–147. doi:10.24834/educare.2023 2 852.

Alatalo, Tarja (2023). Läsförståelseundervisning i årskurs 6 med utgångspunkt i skönlitteratur respektive lärobok i svenska. *Nordic Journal of Literacy Research*. 9:2, s. 57–76.

Alvehus, Johan (2013). *Skriva uppsats med kvalitativ metod: en handbok*. 1. uppl. Stockholm: Liber.

Apel, K. (2022). A Different View on the Simple View of Reading. *Remedial and Special Education*, 43(6), 434-447.

Att läsa och förstå: läsförståelse av vad och för vad? (2016). Skolverket.

Brinkkjaer, U., Høyen, M. and Jakobsson, J. trl (2013) *Vetenskapsteori för lärarstudenter*. första upplagan. Studentlitteratur.

Christoffersen, L., Johannessen, A. and Andersson, S. trl (2015) *Forskningsmetoder för lärarstudenter*. 1. uppl. Studentlitteratur.

Dagnaw, A.T. (2023) 'Revisiting the Role of Breadth and Depth of Vocabulary Knowledge in Reading Comprehension', *Cogent Education*, 10(1). doi:10.1080/2331186X.2023.2217345.

Davis, D.S. *et al.* (2022) 'What do upper-elementary and middle school teachers know about the processes of text comprehension?', *Reading & Writing*, 35(9), pp. 2257–2283. doi:10.1007/s11145-022-10268-4.

Joseph, L. *et al.* (2023) 'Reading Comprehension Instruction for Students with Intellectual Disabilities: A Systematic Literature Review', *International Journal of Disability, Development and Education*, 70(3), pp. 314–339. doi:10.1080/1034912X.2021.1892033.

Lundgren, Ulf P., Säljö, Roger & Liberg, Caroline (red.) (2020). *Lärande, skola, bildning*. Femte utgåvan [Stockholm]: Natur & Kultur

Lindholm, Anna (2019). Flerspråkiga elevers textförståelse och reflektioner kring användning av lässtrategier. *Nordand*. 14:1, s. 69–92.

Muench, R., Wieczorek, O., & Dressler, J. (2023). Förlorat eget kapital: Sverige och Finland i kampen om PISA-poängen. *European Educational Research Journal*, 22(3), 413–432.

Läroplan för grundskolan, förskoleklassen och fritidshemmet 2022. Upplaga 1. (2022). Skolverket.

Skolverket 2023, Försämrade PISA-resultat i Sverige och i många andra länder.

Ramsay, C.M. and Sperling, R.A. (2015) 'Reading Perspective: Can It Improve Middle School Students' Comprehension of Informational Text?', *Journal of Educational Research*, 108(2), pp. 81–94. doi:10.1080/00220671.2013.838538.

Varga, Anita (2015). Metakognitiva perspektiv på läsförståelseprocessen: en studie av skolans textsamtal kring skönlitteratur. *Nordisk Tidskrift för Allmäntdidaktik*. 1:1, s. 43-60.

Wexler, J. *et al.* (2020) 'Enhancing Reading Comprehension in Middle School Classrooms Using a Critical Reading Routine', *Intervention in School & Clinic*, 55(4), pp. 203–213. doi:10.1177/1053451219855738.

Williams, P., Sheridan, S. and Pramling Samuelsson, I. (2000) *Barns samlärande: en forskningsöversikt*. Statens skolverk (Skolverkets monografiserie).

Yanmei Liu (2015) "An Empirical Study of Schema Theory and its Role in Reading Comprehension", *Journal of Language Teaching & Research*, 6(6), s. 1349–1356. doi:10.17507/jltr.0606.24.